

نقش عملکرد فرهنگی - اجتماعی مساجد در پیشگیری اجتماعی از جرایم جوانان

تاریخ پذیرش: 1395/06/26

تاریخ دریافت: 1395/04/28

فریبا شایگان¹

از صفحه 25 تا 50

چکیده

زمینه و هدف: مسئولان انتظامی بیشتر به دنبال آن هستند که با استفاده از روش‌های غیر کیفری و با اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه، زمینه‌های جرایم در جامعه را از بین ببرند. یکی از کانون‌های مهم پیشگیری که در این زمینه می‌تواند نقش اساسی در جامعه اسلامی داشته باشد، مساجد هستند. این مقاله با هدف بررسی عملکرد فرهنگی و اجتماعی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان با سه فرضیه تدوین شد.

روش‌شناسی: برای آزمون فرضیه‌ها از روش پیمایشی استفاده شد و ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته و جامعه آماری این پژوهش کلیه افرادی هستند که به مساجد شهرستان یزد تردد دارند و حجم نمونه نیز 384 نفر است. روش پژوهش، نمونه‌گیری خوشه‌ای (چندمرحله‌ای) بود که از هر منطقه مرفه‌نشین، متوسط‌نشین و محروم‌نشین دو مسجد انتخاب و در نهایت از هر مسجد، 64 نفر پرسش‌نامه را تکمیل کردند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود که روایی آن با گرفتن نظر خبرگان و اساتید مطلع و پایایی سؤالات پژوهش از طریق آلفای کرونباخ بررسی شد که مقدار کل آن 0/85 شد.

یافته‌ها و نتایج: نتایج پژوهش نشان داد که عملکرد فرهنگی و اجتماعی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان نقش دارد و در این بین برنامه‌ریزی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان و تقویت اعتمادبه‌نفس و خودکنترلی در جوانان بیشتر از سایر عملکردهای مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان تأثیر دارند.

واژه‌های کلیدی: پیشگیری، مسجد، جرایم جوانان، کارکرد فرهنگی مساجد، کارکرد اجتماعی مساجد.

¹ - دانشیار دانشگاه علوم انتظامی امین، shayegan_fa@yahoo.com

همه انسان‌ها پاک و بی‌گناه به این دنیا پا می‌گذارند و فطرت خدایی و پاکی دارند؛ اما شرایط جامعه و خانواده است که به او کمک می‌کند تا پاک بماند و به سمت خوبی‌ها حرکت کند یا برخلاف فطرت عمل کرده و مرتکب جرم و خلاف و گناه شود. امروزه کنترل جرم و بزه‌کاری اصلی‌ترین دغدغه نظام عدالت کیفری را تشکیل می‌دهد. نظام سنتی مهار بزه‌کاری، به زندان به‌عنوان یکی از کارکردهای خنثی‌کننده (برای نرخ جرم) و بازپرورانه (برای بزه‌کاری) می‌نگریست. عدم موفقیت فعالیت‌های بازپرورانه زندان از یک‌سو و رشد مداوم نرخ جرم از سوی دیگر، سیاست‌گذاران نظام عدالت کیفری را متقاعد ساخت که باید سیاست‌های کنترل جرم را تغییر داده و در نتیجه نقطه مداخله را به مرحله قبل از بزه‌کاری (پیشگیری) انتقال دهند.

در هر نظام و مکتب حقوقی به تناسب میانی نظریه‌ها و تعاریفی که برای جرم و بزه‌کاری ارائه می‌شود راه‌کارهای پیشگیری نیز تفاوت می‌کند. از جمله مدل‌ها و الگوهای پیشگیری می‌توان به پیشگیری دینی اشاره کرد و در این میان مساجد در اسلام دارای جایگاه و موقعیت رفیع و مهمی در بین مسلمانان بوده و به همین دلیل توجه به نقش مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان از اهمیت خاصی برخوردار است که این مقاله به آن می‌پردازد.

طرح مسئله

پلیس به تنهایی و بدون مشارکت سایر نهادهای مدنی و دولتی نمی‌تواند در پیشگیری از جرم موفق باشد. آنچه در مطالعه ادبیات پلیسی کشورهای موفق در مهار و کنترل نرخ بزه‌کاری مشاهده می‌شود، درک این واقعیت توسط پلیس است که برای مهار بزه‌کاری بیش از آنچه به خود متکی باشد، به حمایت‌های عمومی و تشکل‌های مردم‌نهاد در کنار سایر سازمان‌های دولتی مسئول پیشگیری، وابسته است. امروزه کمتر برنامه موفق را می‌توان مشاهده کرد که در آن پلیس بتواند به تنهایی و بدون بهره گرفتن از نهادهایی نظیر خانواده، مدارس، مساجد و... به اهداف پیشگیرانه دست یابد (نوروزی و همکاران، 1390: 2).

بنابراین اگر نهادهای مختلف اجتماعی وظیفه خود را در قبال اعضای جامعه به خوبی ایفا کنند و در همکاری با پلیس اقدامات پیشگیرانه را به خوبی انجام دهند، کمتر شاهد انجام اعمال نابهنجار و جرم در جامعه خواهیم بود. یکی از این نهادها مساجد و هیئت‌های مذهبی است. این نهادها با تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر مخاطبان و نیز با کارکردهای چندجانبه‌ای که در رفع نیازهای معنوی و بعضاً مادی افراد دارند، موجب تقویت خودکنترلی در افراد و نظارت درونی بر اعمال و رفتار فردی می‌شوند و از اعمال مجرمانه آنها پیشگیری می‌کنند. حدیث معروف حضرت رسول (ص) که می‌فرمایند: کسی که صبح را آغاز کند و به امور مسلمین همت نگمارد از آنها نیست (واعظی، 1381: 134) و کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتہ (واعظی، 1381: 132)، همگی نشانگر تأکید اسلام بر امر جمعی و به نحوی پیشگیری از جرایم است.

همیشه پیشگیری راحت‌تر و باصرفه‌تر از درمان است و در خصوص جرایم و نابهنجاری‌ها اقدامات پیشگیرانه راحت‌تر و کم‌هزینه‌تر از مقابله با مجرم یا اصلاح آن است؛ بنابراین هرچه اقدامات پیشگیرانه بیشتر و با قوت و قدرت بیشتر انجام شود، تعداد مجرمان کمتر و جامعه سالم‌تر است. مقاله حاضر با نشان دادن اقداماتی که مساجد در زمینه پیشگیری اجتماعی می‌توانند انجام دهند، به مسئولان مذهبی کمک می‌کند تا بتوانند با اقدامات پیشگیرانه و تقویت روحیه خودکنترلی و افزایش روحیه معنوی در افراد از اقدامات مجرمانه پرهیز و رفتارهای بهنجار داشته باشند.

اهمیت این پژوهش از آن جهت است که نقش مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان به شیوه علمی شناخته می‌شود و می‌تواند پشتوانه علمی خوبی برای بسیاری از تحقیقات و همچنین تصمیم‌گیری‌های مسئولان مذهبی و امنیتی کشور برای بهره‌گیری بیشتر از این ظرفیت مردمی برای پیشگیری از جرایم اخلاقی باشد. با توجه به آنچه مطرح شد، مقاله حاضر به دنبال بررسی علمی نقش مساجد، در پیشگیری از جرایم اخلاقی و پاسخ به این سؤال اصلی است که؛ به چه میزان عملکرد مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان نقش دارد؟

مبانی نظری

در این بخش ابتدا به بحث پیشگیری و سپس به مبانی نظری جرم و پیشگیری از آن می‌پردازیم در ادامه اشاره‌ای به مساجد و کارکردهای پیشگیرانه آن می‌شود. پیشگیری جلوگیری، دفع، صیانت، مانع شدن و جلوگیری و جلوگیری معنا شده است (معین، 1381) این واژه همچنین در فرهنگ لغوی لاتین نیز به معنای مانع شدن از این که چیزی رخ دهد، تعریف شده است (رجبی‌پور، 1382: 5). ریموند گسن، جرم‌شناس فرانسوی، برای پیشگیری، یعنی اقدام نسبت به عوامل و فرایندهای بزه‌کاری، معیارهای چهارگانه‌ای تعریف می‌کند و معتقد است که پیشگیری شامل مجموعه تدابیر سیاست جنایی-به استثنای تدابیر نظام کیفری- می‌شود که غایت انحصاری یا لاقول جزئی آن، تهدید امکان وقوع مجموعه اقدام‌های مجرمانه از طریق غیرممکن کردن، دشوارتر کردن یا کمتر محتمل کردن آنها است (نجفی ابرند آبادی، 1382: 22).

پیشگیری اجتماعی: این یک واقعیت است که بزه‌کاری متأثر از شرایط جامعه است؛ از این رو مشاهده می‌شود، در جوامع روستایی که نظارت و کنترل اجتماعی قوی‌تر است، بزه‌کاری نیز به همان اندازه ضعیف‌تر است؛ اما در جوامع شهری افزایش نابرابری‌ها، انواع نابسامانی‌های اجتماعی و اقتصادی، بیکاری، حاشیه‌نشینی بخشی از مردم، تورم، عدم دسترسی به امکانات مساوی برای استفاده از فرصت‌های آموزشی بهداشتی، رفاهی، تفریحی و بسیاری عوامل دیگر زمینه مساعد برای ارتکاب جرم و گسترش فعالیت‌های بزه‌کارانه پراکنده یا سازمان‌یافته را فراهم می‌آورد؛ بنابراین برای پیشگیری اجتماعی از جرایم هم باید این زمینه‌ها را از بین برد و شرایط جامعه را بهبود بخشید (معظمی، 1382: 107).

برای پیشگیری اجتماعی همه شهروندان باید سهیم شوند؛ یعنی بدون آگاهی مردم از اهداف «پیشگیری اجتماعی» و بدون شرکت تمامی مردم پیشگیری اجتماعی عملی نمی‌شود. رهیافت کنترل رسمی اجتماعی برای پیشگیری از جرم در پی قوی‌تر ساختن احساس جمعی جامعه و تقویت و افزایش کنش‌های متقابل اجتماعی است و برخی از راهبردهای پیشگیری وضعی از جرم از طریق افزایش کنترل رسمی اجتماعی عملی

می‌شوند. هر دو رهیافت‌ها از نظریه طراحی شهری که موجب افزایش مراقبت عمومی در مناطق مسکونی می‌شود طرفداری می‌کنند (معظمی، 1382: 107).

بخشی از پیشگیری اجتماعی با عنوان پیشگیری جامعه‌محور یا محیطی مطرح می‌شود این پیشگیری شامل اقدام‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شود که نسبت به محیط‌هایی که فرد در آن متولد می‌شود، رشد، زندگی و کار می‌کند اعمال می‌شود. مبنای جرم‌شناسی پیشگیری اجتماعی از نوع جامعه‌مدار، شناسایی عوامل مختلف محیطی بزه‌کاری به منظور خنثی کردن یا دست‌کم کاهش آثار آنها است. در واقع، پیشگیری جامعه‌مدار از بزه‌کاری، با بهبود شرایط زندگی در یک محیط معین به طور مستقیم بر رفتار مجرمانه تأثیر می‌گذارد؛ به دیگر سخن، در این نوع پیشگیری، مطالعه منابع بزه‌کاری و شناسایی علل آن - که با ساختار و تشکیلات جامعه ارتباط پیدا می‌کند- در اولویت قرار می‌گیرد (نجفی ابرندآبادی، 1382: 570).

جرم در لغت به معنای «گناه» آمده است و در اصطلاح، علی‌رغم تعاریف زیادی که از جرم شده هنوز هم این موفقیت به دست نیامده تا از جرم، آن‌چنان تعریفی به عمل آید که مورد قبول همگان قرار گیرد و در زمان و مکان واجد ارزش باشد و دلیل این امر نیز این است که پدیده جرم بر حسب دانشمندان و محققان دارای مبانی و صور گوناگون بوده؛ به سخنی دیگر، آنچه که از نظر یکی جرم محسوب می‌شود بر حسب دیگری نه تنها ممکن است عنوان جرم به خود نگیرد، بلکه امکان دارد که حتی عملی پسندیده به شمار آید (شامبیاتی، 1384: 213).

برای اینکه جرمی وجود خارجی پیدا کند پیدایش یک عنصر مادی ضرورت دارد و شرط تحقق جرم، آن است که قصد سوء ارتکاب عمل خاصی، دست‌کم به مرحله فعلیت برسد؛ بنابراین قصد باطنی زمانی قابل مجازات است که تظاهرات خارجی آن به صورت عملی مغایر با اوامر و نواهی قانون‌گذار آشکار شود و عامل درونی ذاتی از قبیل فکر و طرح و قصد تا زمانی که در همین مرحله بماند از تعقیب جزائی مصون می‌مانند (اردبیلی، 1386: 208). همچنین برای تحقق جرم، نقض اوامر و نواهی قانون‌گذار به تنهایی کافی نیست. فعل مجرمانه باید نتیجه خواست و اراده فاعل باشد؛ به سخن دیگر، میان فعل مادی و حالات روانی فاعل باید نسبتی موجود باشد تا بتوان مرتکب را مقصر شناخت. ارتکاب جرم یا تظاهر نیت سوء است یا خطای مجرم، مشروط بر اینکه فاعل

چنین فعلی را بخواهد یا دست کم وقوع آن را احتمال دهد و به نقص اوامر و نواهی قانون گذار آگاه باشد (اردبیلی، 1386: 208).

اصول پیشگیری از جرم در اسلام: دین اسلام نیز به عنوان دین خاتم، همه سازوکارهای زندگی بشر را با خود به همراه دارد و اصولی را برای پیشگیری از گناه و جرم در بردارد که به شرح ذیل است:

تأثیر معتقد بودن به خداوند در پیشگیری از جرم: معتقد بودن به خداوند یکتا و حاکمیت او و توحید در بندگی او، انسان را از بندگی غیر او آزاد می کند و او را از گرایش به اعمال و رفتار باطنی حفظ می کند که بر خلاف شأن و کرامت انسان است؛ بنابراین اطاعت از اصول عقاید دینی، مانند اعتقاد به خداوند، از جمله عواملی است که انسان را از تبعیت هوای نفس و دیگر وسوسه های مجرمانه بازمی دارد. اعتقاد به علم و آگاهی خداوند نسبت به اعمال و رفتار آدمی (مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ سوره مجادله- آیه 7) و خود را همواره تحت نظارت خداوند دیدن، موجب بازداشتن انسان از ارتکاب جرم می شود.

یادآوری قیامت و پیشگیری از جرم: تذکر آخرت و یادآوری روزی که هر کس ثمره نیک و بد اعمالش را می بیند و می چشد انسان را به صیانت از خویشتن و مراقبت از اعمال خود وا می دارد؛ بنابراین یکی از محوری ترین آموزه های دینی توجه دادن به روز جزا است (وائقی، 1380: 173).

یکی دیگر از راه های پیشگیری از وقوع جرم در آموزه های دینی نظارت عمومی بر رفتار یکدیگر، با هدف بازداشتن مردم از ارتکاب گناه و جرم است امر به معروف و نهی از منکر در کاهش فرصت های بزه کاری تأثیر به سزایی دارد و علاوه بر اینکه کار دستگاه های رسمی مبارزه با بزه کاری را کاهش می دهد موجب هدایت رفتار و تربیت افراد جامعه در انطباق با هنجارهای پذیرفته شده می شود (بیات، 1387: 107).

نقش رعایت تقوا در پیشگیری از جرم: تقوا و رعایت قوانین اسلامی نقش مهمی در کلیه اعمال و رفتار شخص به جای می گذارد و تمرینی می شود که شخص قبل از هر کاری، آن را با معیار تقوای الهی سنجیده و تنها در صورتی که آن را منطبق با معیار تقوا بیابد، آن را انجام دهد و این کار تأثیر مهمی در پیشگیری از جرایم و انحرافات جوانان دارد.

بعد از طرح مباحث مربوط به پیشگیری از جرم، به بحث جوانان پرداخته می‌شود.

تعریف جوان در جوامع گوناگون متفاوت است. تعریف جوان به موقعیت فرد، سنین جوانی از نظر گام‌های شغلی، اوقات فراغت، متأهل و مجرد، همبستگی گروهی با همسالان و تضاد میان نسل‌ها مربوط می‌شود. با قدری تأمل می‌توان افراد بین 14 تا 29 سال را گروه جوان دانست (سعید خوندابی، 1392: 42). برخی نیز سن 18 تا 30 سالگی را سن جوانی می‌دانند (پهلوان، 1384: 3). مارکارت مید، دوره جوانی را با دو ویژگی خاص مشخص می‌کند، انتظارات گسترده از یک‌سو و ناکامی‌های عمیق از سوی دیگر (شفرز، 1383: 24).

مشکینی هدف از مشارکت اجتماعی جوانان را علاوه بر ایجاد فرصت برای بروز و رشد استعداد و توانمندی آنان و غنی‌سازی اوقات فراغت و پرورش خلاقیت آنها، پیشگیری از بروز انحرافات اخلاقی، اجتماعی و سیاسی آنان می‌داند (مشکینی، 1381: 191).

هم‌چنین بیرانوند، روش‌های جذب جوانان به مساجد به‌عنوان راهی برای پیشگیری از جرایم آنان عبارت می‌داند از توجه به نیازهای جوانان اعم از نیاز به امنیت، محبت و تعلق و نیاز به خود شکوفایی آنان، ارزش دادن به جوانان از طریق مسئولیت‌دادن به آنها، نظرخواهی از آنان، واگذاری فعالیت‌های مسجد به جوانان می‌دانند (بیرانوند، 1390: 49-42) و موانع جذب جوانان به مسجد را بحران هویت معنوی، هم‌زمانی برنامه‌های مسجد و رسانه‌ها، اختلافات سیاسی و مدیریتی، پایین بودن سطح کمی و کیفی فعالیت‌های مسجد و برخورد‌های نامناسب افراد فعال در مسجد با جوانان می‌دانند (بیرانوند، 1390: 49-42).

مسجد به‌عنوان یک مکان مذهبی از حیث احکام، آداب، مکان و حالات موجود در آن به‌گونه‌ای است که بر روح و جسم فرد اثر فوق‌العاده‌ای می‌گذارد و باعث آرامش روحی فرد می‌شود که این خود علت اساسی پیشگیری از جرم تلقی می‌شود. هم‌چنین مسجد برای ایجاد اجتماعات و ترویج هنجارهای متکی بر ارزش‌های دینی بنا نهاده شده است و این امر افراد را نسبت به پیوندهای اجتماعی ترغیب می‌کند و این خود بر اساس نظریه‌های جرم‌شناسی باعث پیشگیری از جرم خواهد شد.

کارکردهای مساجد: مسجد یک مکان اجتماع است که در آن نماز اقامه و امور عمومی اداره می‌شود. در طول قرن‌های متمادی برحسب نیازها و ضرورت‌هایی که در جهان اسلام پیش می‌آمد همواره مساجد کارکردهای مختلفی پیدا کرده‌اند. علاوه بر کارکردهای عبادی به‌عنوان اصلی‌ترین کارکرد مسجد، اکنون بعد از گذشت 14 قرن از پیدایش این مکان مقدس کارکردهایی برای مسجد وجود دارد که بعضاً پدیده‌های نوظهوری هستند که باعث رونق بیش‌تر مسجد و تقویت‌کننده برنامه عبادی آن قلمداد می‌شوند (محمدی، 1387: 1)؛ بنابراین از صدر اسلام تاکنون همواره مساجد علاوه بر کارکرد مذهبی خود، متناسب با شرایط و نیاز جامعه، کارکردهای دیگری هم داشته‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

بعد از کارکرد نیایشی، قوی‌ترین کارکرد مساجد در طول تاریخ، کارکرد آموزشی آنها است. این کارکرد به‌ویژه در دوران قبل از پیدایش نهادهای مدرن بسیار پررنگ بوده است؛ به‌گونه‌ای که در اکثر جوامع مسلمان نظام تعلیم و تربیت، حول محور مساجد شکل می‌گرفت و مسجد یگانه مرکز مهم آموزشی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و قضایی در کشور اسلامی بوده و بعضی از نویسندگان مسجد را مجلس شورای مسلمانان نام نهاده‌اند (شبلی، 1385: 217).

پس از نقش عبادی و آموزشی، نقش فرهنگی در بین دیگر نقش‌ها و کارکردهای مسجد، دارای بیش‌ترین اهمیت است. پیامبر اسلام (ص) محیط مسجد را کاملاً فرهنگی می‌دانستند تا جایی که در حضور آن حضرت و با اجازه ایشان برخی مسابقات برگزار می‌شد و حضرت ضمن ابراز خرسندی از این کار، با حوصله و بردباری کامل از چنین مسائلی استقبال می‌کردند (موظف رستمی، 1381: 28) پس از رحلت پیامبر (ص) حضرت علی (ع) نیز به فعالیت‌های فرهنگی مسجد ادامه داد و دیگر ائمه نیز هیچ‌گاه مسجد را ترک نکردند و افزون بر فعالیت‌های عبادی، به امور فرهنگی نیز می‌پرداختند. در زمان غیبت نیز عالمان شیعی همواره مسجد را به‌عنوان پایگاهی فرهنگی برای گسترش معارف دینی برگزیدند (حر عاملی، 1409: 423).

کارکرد دیگر، تبلیغی است. هدف از تبلیغ، رشد و افزایش معرفت دینی مردم و آشنا کردن آنان برای ادای وظایف دینی و اسلامی است. شاید هیچ پایگاهی به اندازه مساجد

در تبلیغ اسلامی ایفای نقش نکرده باشد. از زمان رسول خدا (ص) تاکنون اذان، نماز، وعظ و خطابه از مهم‌ترین برنامه‌های مساجد بوده و است.

کارکرد بعدی کارکرد اجتماعی است. اساس دین اسلام بر اجتماعی بودن قرار گرفته است تا انسان را از زندگی فردی و عزلت برهاند. به همین جهت می‌بینیم اسلام عزلت و تنهایی همراه با راز و نیاز اعتکاف را نیز در میان جمع، آن‌هم در مسجد جامع مورد سفارش قرار می‌دهد. اصولاً یکی از علل تأکیدات پیامبر اسلام (ص) و ائمه معصومین بر حضور در نماز جماعت به صورت صفوف فشرده و منسجم، ایجاد روحیه تعاون در میان نمازگزاران و افزایش بُعد اجتماعی مسلمانان در کنار انجام اعمال عبادی آنان است و این حضور می‌تواند از هرج و مرج و عنان‌گسیختگی که جامعه به‌مرور زمان دچار آن می‌شود، جلوگیری کند و تشکیل این اجتماعات در مکان مقدس مسجد، باعث می‌شود تا مؤمنین تحت توجه و ارشاد عالمان و مبلغان دینی قرار گیرند (موظف رستمی، 1381: 63).

همچنین کارهایی مانند جمع‌آوری کمک برای نیازمندان، پرداخت وام، اعطای خدمات درمانی، اقدامات برای تسهیل ازدواج جوانان، برنامه‌ریزی برای عیادت و سرکشی از بیماران مخصوصاً بیماران اهل مسجد و اموری از این قبیل، همگی از مصادیق تعاون بر «برّ و تقوا» و کارکردهای اجتماعی مساجد است.

یکی دیگر از کارکردهای مهم مسجد، کارکرد سیاسی است که از زمان رسول خدا (ص) بر آن تأکید شده و هم‌اکنون نیز اهمیت آن کاملاً مشخص است. بر همین اساس، آن حضرت پس از بنیان‌گذاری نظام اسلامی، مسجد را که مرکزی عمومی و محل تجمع مسلمانان برای ادای فرایض دینی بود، به‌عنوان پایگاه حکومت و نهاد سیاسی اسلام برگزید. در دوره‌های بعد نیز بیش‌تر امور سیاسی آن روز مانند معرفی خلیفه، مراسم بیعت با وی، عزل و نصب استانداران و کارگزاران و... در مسجد صورت می‌گرفت.

جمع‌بندی نظری: چنانچه ذکر شد جرم عملی غیرقانونی است و مجرم کسی است که از قوانین اجتماعی تخطی کند و رفتارهای خلاف هنجارهای رسمی و پذیرفته‌شده جامعه انجام دهد؛ اما علل اعمال مجرمانه را نباید فقط در ویژگی‌های فردی جستجو کرد، بلکه شرایط اجتماعی و محیط اطراف افراد و کوتاهی نهادهای اجتماعی و فرهنگی در انجام

وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی در این زمینه دخیل هستند؛ بنابراین اگر قرار باشد از مجرم شدن افراد جلوگیری شود که بهترین راه پیشگیری است، باید همه ارگان‌ها و سازمان‌ها و حتی نهادهای مذهبی وارد عمل شوند. تحقیقات انجام‌شده در غرب و نیز تجارب و مطالعات داخلی نشان می‌دهند که افرادی که اعتقادات مذهبی قوی‌تری دارند و شرایطی که فضای معنوی بر جامعه حاکم می‌شود؛ مانند ماه مبارک رمضان و نیز در جوامعی که نهادهای جانبی جذاب برای جوانان دارند، کمتر جوانان به سمت انجام جرایم می‌روند. مساجد هم به‌عنوان یکی از نهادهای مذهبی با فعالیت‌ها و کارکردهای متعدد جانبی برای جوانان می‌تواند در این زمینه نقش مهم و بارزی ایفا کند.

جدول شماره (1): مرتبط کردن سؤالات و نظریه‌ها.

نظریه	نظریه پرداز	شرح تئوری	سؤالات مرتبط با نظریه
سازمان اجتماعی	پارسونز	مسجد مانند کلیسا یک سازمان اجتماعی است که ارزش‌ها و اهداف متناسب با نظام اجتماعی دارد. این سازمان با ارائه ارزش‌ها و هنجارها، ایجاد کنترل اجتماعی، درونی ساختن هنجارها و افزایش کارایی افراد کارکرد حفظ الگو و جلوگیری از بروز انحرافات اجتماعی را انجام می‌دهد.	فعالیت‌های اجتماعی مساجد
کنش اجتماعی	پارسونز	اجتماعی شدن انتقال نظم و قاعده‌مندی اجتماعی به کنش‌های فردی است و اجتماعی شدن باید به نحوی باشد که فرهنگ با نیازهای بیرونی و ارگانیک مطابق باشد فرد باید فرهنگ را درونی کند و اگر چنین کرد در صورت شکستن هنجارها احساس گناه و خودکنترلی فرد را از ارتکاب جرم باز می‌دارد.	فعالیت‌های فرهنگی مساجد
گسست هدف- وسایل	رابرت مرتن	علل بروز ناهنجاری را جامعه می‌داند که افراد را برای دستیابی به موفقیت ترغیب می‌کند؛ ولی فرصت‌ها و شرایط برابر و مناسبی را برای نیل به این موفقیت فراهم نمی‌سازد. این امر زمینه را برای بروز کج‌روی و انحراف فراهم می‌سازد.	اقدامات مساجد

پیشینه پژوهش

بررسی عوامل جذب و دفع جوانان در مساجد تهران، پایان‌نامه فرهادی در سال 1373 است که از ائمه جماعت 143 مسجد تهران به‌صورت پیمایشی با هدف یافتن علت شلوغی یا خلوتی مساجد از جوانان تدوین شده و نتایج نشان می‌دهد که عدم مطلوبیت محیط مسجد، رفتار اجتماعی نمازگزاران با جوانان، امام جماعت دو شاخص قدرت

برنامه‌ریزی و آگاهی سیاسی، وجود برنامه‌هایی در مسجد چون آموزش قرآن، کتاب‌خوانی، برنامه‌های ورزشی و آموزشی بسیج مسجد، برنامه‌های اردویی بسیج، استفاده از سخنرانان مجرب مذهبی و مشورت با جوانان در تهیه برنامه‌های مسجد نقش مؤثری در جذب جوانان دارد.

رشادتی (1387) در کتابی با عنوان پیشگیری از جرم در قرآن، به نقش آیات قرآنی و آموزه‌های دینی در پیشگیری از جرایم تأکید کرده و نتیجه گرفته که عمل به آموزه‌های قرآنی در کاهش جرایم تأثیر به‌سزایی دارد.

علل کاهش حضور مردم در مساجد عنوان پژوهشی است که توسط دربندی در سازمان تبلیغات اسلامی در سال 1374 انجام شده و علت خلوتی مساجد را در مقایسه با اوایل انقلاب، تغییر نیازهای مردم و عدم تناسب کارکردهای مساجد با نیازهای فعلی مردم دانسته و کاهش توان کارکردی مساجد را در جذب مردم ناشی از عواملی چون عدم توانائی و شایستگی‌هایی لازم برخی از مسئولین و کارگزاران مساجد، به‌ویژه ائمه جماعات، نبود سعه صدر و جامع‌نگری در میان بعضی کارگزاران مساجد، عملکرد نامناسب برخی مسجدی‌ها و شاغل بودن برخی از ائمه جماعات و نگاه کردن به کار مسجد به‌عنوان یک مسئله حاشیه‌ای دانسته است.

ایوان یازبک حداد¹ و آدیث لومیس² (1983) در مورد فعالیت‌های مساجد آمریکا پژوهشی انجام دادند که نتیجه آن در کتابی تحت عنوان گسترش ارزش‌های اسلامی در ایالات متحده آمریکا به چاپ رسید. در این پژوهش از 598 مسجد و مرکز دینی اسلامی واقع در ایالات متحده آمریکا، پنج مسجد به‌عنوان نمونه انتخاب شد و از این پنج مسجد جمعاً 347 پرسش‌نامه از مسلمانان حاضر در مسجد در خصوص میزان تحصیلات، میزان پایبندی به دین و مشارکت در امور مسجد، روش زندگی خصوصی و نحوه رفتار آمریکائیان غیرمسلمان با آنان و نیز انتظارات آنان از مسجد و امام جماعت پر شده است. این پژوهش کارکردهای مسجد در آمریکا را شامل عبادت، آموزش اسلامی، فعالیت‌های سیاسی، پناهگاهی برای تخفیف فشارهای زندگی روزمره مرکز تجمع

1 - Yvonne Yazbeck Haddad

2 - Adair T. Lummis

مسلمین و مبادله افکار آنها و نیز پناهگاهی برای کسانی که در زندگی روزمره از تنهایی و انزوا رنج می‌برند، می‌داند.

پژوهشی راجع به «علت مذهبی‌تر بودن زنان نسبت به مردان» صورت گرفته که به دنبال پاسخگویی به سؤال «چرا زنان مذهبی‌تر از مردان هستند؟» فرضیاتی تدوین شده و در نهایت به این نتیجه رسیده که چون زنان کمتر به طور تمام‌وقت شاغل هستند و بیشتر در خانه و به پرورش کودکان مشغول‌اند؛ بنابراین مذهبی‌تر از مردان هستند، چنانچه زنانی که شاغل تمام‌وقت هستند از نظر مذهبی با مردان تفاوت چندانی ندارند؛ ولی در عوض با زنانی که شاغل نیستند تفاوت چشم‌گیری در این زمینه دارند. یکی از مقولات مورد سنجش در این پژوهش میزان حضور در کلیسا بود که پژوهش ثابت کرد بین زنان و مردان در این خصوص، تفاوتی معادل 8 درصد وجود دارد؛ درحالی‌که این تفاوت بین زنان شاغل (تمام‌وقت) و مردان بسیار کمتر بود (دوس، 1376: 420).

الگوی مفهومی پژوهش

جدول شماره (2): مدل مفهومی پژوهش.

ردیف	مؤلفه	گویه‌ها	سطح سنجش
1	فعالیت مساجد	<p>اقامه نماز جماعت سه وعده در روز</p> <p>برگزاری مراسم دعای کمیل هفتگی</p> <p>برگزاری دعای ندبه هفتگی</p> <p>سخنرانی بین یا بعد از نماز</p> <p>بیان احکام بین یا بعد از نماز</p> <p>قرائت قرآن بعد از نماز</p>	ترتیبی
2	فعالیت‌های فرهنگی	<p>وجود کانون‌های فرهنگی در مساجد</p> <p>برگزاری جلسات احکام، کتاب‌خوانی و اعطاء جوایز به نمازگزاران</p> <p>برنامه‌ریزی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان در مساجد</p> <p>برگزاری جلسات فرهنگی برای رشد و آگاهی نمازگزاران در مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب</p> <p>برگزاری اردوهای زیارتی و سیاحتی برای جوانان</p> <p>آموزش مهارت‌های زندگی به افراد آسیب‌پذیر و جوانان</p> <p>تشکیل غرفه‌های فرهنگی و نصب پوسترهایی برای معرفی شهدا</p> <p>طرح موضوعات قانونی مربوط به جرایم اخلاقی در بین الصلاتین توسط امام</p>	ترتیبی

ردیف	مؤلفه	گویه‌ها	سطح سنجش
		جماعت تجهیز کتابخانه مساجد و برگزاری مسابقات علمی و ورزشی برپایی نمایشگاه‌هایی از تهاجم فرهنگی و عاقبت جرایم اخلاقی پخش کلیپ و میان برنامه‌های کوتاه معرفی شهدا تکثیر و نصب وصیت‌نامه شهدا به صورت کوتاه و جذاب و تأثیر گذار	
3	فعالیت‌های اجتماعی	تقویت اعتماد به نفس و خود کنترلی در جوانان عضویت در کانون‌ها و تشکل‌های مساجد ترویج سبک زندگی اسلامی به شیوه‌های مختلف (سخنرانی، نمایشگاه و...) آموزش مهارت‌های اجتماعی و تعامل صحیح با نامحرم توسط مساجد برگزاری جلسات ترویج و ترغیب جوانان به امر ازدواج و بسترسازی برای تسهیل این امر ترویج ارتباط و تعامل اهالی مسجد با یکدیگر مشارکت اهالی مسجد در کمک به تشکیل خانواده توسط جوانان جذب نیروهای محلی و مؤمن در مساجد و تشکیل گروه‌های امر به معروف و نهی از منکر افزایش احساس مسئولیت اهالی مسجد نسبت به یکدیگر به‌ویژه جوانان وجود پایگاه فعال بسیج در مسجد فعالیت‌های متعدد بسیج در مسجد (فرهنگی، نظامی و...)	ترتیبی
4	اقدامات مساجد	حضور بیشتر جوانان (دختر و پسر) در مساجد تعامل بیشتر جوانان با مسجد واگذار کردن اداره امور مسجد به جوانان و به‌کارگیری آنها قرائت قرآن با ترجمه در مسجد شور و مشورت با جوانان در رابطه با نحوه اداره مسجد استفاده از تخصص و مهارت‌های جوانان برگزاری کلاس‌های آگاه‌سازی مستمر دعوت از اساتید و مداحان مطرح کشوری	ترتیبی

روش‌شناسی پژوهش

روش انجام این پژوهش پیمایشی و جامعه آماری کلیه مردم شهر یزد بود که با استفاده از فرمول کوکران که برای متغیر کمی بر اساس فاصله اطمینان به کار می‌رود (سرای، 1372: 129)، حجم نمونه 384 نفر شد. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای (چندمرحله‌ای) بود که ابتدا شهرستان یزد به سه منطقه مرفه‌نشین، متوسط‌نشین و محروم‌نشین تقسیم

شد، در مرحله بعد از هر منطقه 2 مسجد انتخاب شد و در نهایت از هر مسجد، 64 نفر پرسش‌نامه را تکمیل کردند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود که برای روایی آن با گرفتن نظر خبرگان و اساتید مطلع از موضوع و استخراج فرضیات از منابع علمی برای تعیین شاخص‌های هر متغیر و همچنین استفاده از گویه‌های متعدد برای سنجش آنها اقدام شد و برای محاسبه پایایی سؤالات پژوهش از آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار کل آن 0/85 شد.

جدول شماره (3): آلفای کرونباخ سؤالات پرسش‌نامه

ردیف	مؤلفه‌ها	آلفای کرونباخ
1	اقدامات مسجد	0/725
2	فعالیت‌های فرهنگی مسجد	0/949
3	فعالیت‌های اجتماعی مسجد	0/907
	آلفای کرونباخ کل پرسش‌نامه	0/850

یافته‌های پژوهش

الف) یافته‌های توصیفی

در جداول زیر ابتدا به توصیف ویژگی‌های پاسخگویان و وضعیت حضور آنها در مساجد و فعالیت مساجد از نظر پاسخ‌گویان آورده می‌شود.

جدول شماره (4): فراوانی و درصد مربوط به جنسیت و سن

جنسیت و سن			
میانگین سنی	درصد فراوانی	فراوانی	جنسیت
32/6	0/40	153	زن
35/7	0/60	231	مرد
-	100	384	جمع

طبق جدول فوق، تعداد 231 نفر (60 درصد) مرد و 153 نفر (40 درصد) زن پاسخ‌گوی این پژوهش بودند. از تعداد 153 نفر پاسخگویان زن 40 نفر را زنان مجرد و 113 نفر را زنان متأهل تشکیل می‌دادند و از 231 نفر پاسخ‌گوی مرد 54 نفر مجرد و 177 نفر متأهل بودند.

جدول شماره (5): فراوانی و درصد مربوط به سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	سطح تحصیلات	
	فراوانی	درصد فراوانی
تحصیلات		
زیر دیپلم	22	5/7
دیپلم	114	29/9
فوق دیپلم	70	18/1
کارشناسی	142	37
کارشناسی ارشد و بالاتر	36	9/3
جمع	384	100

طبق جدول فوق تعداد 22 نفر (5/7 درصد) از پاسخگویان زیر دیپلم، تعداد 114 نفر (29/9) دیپلم، 70 نفر (18/1) فوق دیپلم، 142 نفر (37 درصد) کارشناسی و تعداد 36 نفر (9/3 درصد) کارشناسی ارشد و بالاتر بودند و میانگین تحصیلات نمونه آماری فوق دیپلم بود.

در بررسی مشاغل پاسخگویان مشخص شد تعداد 161 نفر (2/42 درصد) کارمند، 81 نفر (21 درصد) دارای شغل آزاد، 26 نفر (6/7 درصد) بازنشسته، 46 نفر (11/9 درصد) محصل، 39 نفر (10/1 درصد) خانه‌دار و 31 نفر (8 درصد) بیکار بودند.

جدول شماره (6): فراوانی و درصد مربوط به میزان حضور در مسجد

میزان حضور در مسجد	میزان حضور در مسجد	
	فراوانی	درصد فراوانی
میزان حضور		
هر روز	99	25/6
چندبار در هفته	133	34/7
چندبار در ماه	152	39/6
جمع	384	100

تعداد 99 نفر (25/6 درصد) از پاسخگویان به‌طور روزانه، تعداد 133 نفر (34/7 درصد) چندبار در هفته و 152 نفر (39/6 درصد) چندبار در ماه، به مسجد می‌روند.

جدول شماره (7): فراوانی و درصد میزان فعالیت مساجد از دیدگاه پاسخگویان

فعالیت	همیشه		بعضی وقت‌ها		اصلاً	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
اقامه نماز جماعت سه وعده در روز	344	89	42	11	0	0
برگزاری مراسم دعای کمیل هفتگی	221	35/5	137	57/3	26	6/7

فعالیت	همیشه		بعضی وقت‌ها		اصلاً	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
برگزاری مراسم دعای ندبه هفتگی	172	45/1	174	44/6	35	9/1
سخنرانی بین یا بعد از نماز	110	57/3	221	28/5	47	12
بیان احکام بی یا بعد از نماز	99	59/3	229	25/6	50	13
قرائت قرآن بعد از نماز جماعت	202	38/3	148	52/3	32	8/3

جدول فوق نشان می‌دهد که 89 درصد از پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند همیشه سه وعده نماز جماعت در مسجدشان اقامه می‌شود، 57/3 درصد اعلام داشته‌اند که بعضی اوقات دعای کمیل در مسجدشان برگزار می‌شود، 45/1 درصد بیان کرده‌اند که همیشه هر هفته دعای ندبه برگزار می‌شود، 57/3 درصد اعلام کرده‌اند که امام جماعت همیشه بین دو نماز یا پایان نماز به ایراد سخنرانی می‌پردازد، 59/3 درصد اعلام کرده‌اند که امام جماعت همیشه بین دو نماز یا پایان نماز به بیان احکام می‌پردازد و 52/3 بیان داشته‌اند که بعضی اوقات بعد از نماز جماعت قرآن قرائت می‌شود.

جدول شماره (8): میانگین میزان فعالیت‌های فرهنگی مسجد از دیدگاه پاسخ‌گویان (میانگین از 5).

فعالیت‌ها	میانگین	انحراف معیار
وجود کانون‌های فرهنگی در مساجد	4/06	0/93
برگزاری جلسات احکام، کتاب‌خوانی و اعطای جوایز به نمازگزاران	3/75	0/91
برنامه‌ریزی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان در مساجد	4/08	0/90
برگزاری جلسات فرهنگی برای رشد و آگاهی جوانان در مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب	3/90	1/01
برگزاری اردوهای زیارتی و سیاحتی برای جوانان	4/02	1/05
آموزش مهارت‌های زندگی به افراد آسیب‌پذیر و جوانان	4/04	0/95
تشکیل غرفه‌های فرهنگی و نصب پوسترهایی برای معرفی شهدا	3/81	1/71
طرح موضوعات قانونی مربوط به جرایم جوانان در بین الصلاتین توسط امام جماعت	3/86	1/05
تجهیز کتابخانه مساجد و برگزاری مسابقات علمی و ورزشی	3/91	0/94
برپایی نمایشگاه‌هایی از تهاجم فرهنگی و عاقبت جرایم جوانان	3/83	0/97
پخش کلیپ و میان برنامه‌های کوتاه معرفی شهدا	3/68	1/06
تکثیر و نصب وصیت‌نامه شهدا به‌صورت کوتاه و جذاب و تأثیرگذار	3/76	1/09
جمع	3/89	0/79

در بین فعالیت‌های فرهنگی مسجد، برنامه‌ریزی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان در مساجد دارای میانگین بیشتر و انحراف معیار کمتر و پخش کلیپ و میان برنامه‌های کوتاه معرفی شهدا، کمترین میانگین را داشته است.

جدول شماره (9): میانگین میزان فعالیت‌های اجتماعی مسجد از دیدگاه پاسخگویان (میانگین از 5).

فعالیت‌ها	میانگین	انحراف معیار
تقویت اعتماد به نفس و خودکنترلی در جوانان	4/19	0/92
عضویت در کانون‌ها و تشکل‌های مساجد	3/88	0/86
ترویج سبک زندگی اسلامی به شیوه‌های مختلف (سخنرانی، نمایشگاه و...)	3/92	0/93
آموزش مهارت‌های اجتماعی و تعامل صحیح با نامحرم توسط مساجد	4/01	0/92
برگزاری جلسات ترویج و ترغیب جوانان به امر از دواج و بسترسازی برای تسهیل این امر	4/09	0/89
ترویج ارتباط و تعامل اهالی مسجد با یکدیگر	4/04	0/85
مشارکت اهالی مسجد در کمک به تشکیل خانواده توسط جوانان	4/05	0/88
جذب نیروهای محلی و مؤمن در مساجد و تشکیل گروه‌های امر به معروف و نهی از منکر	3/89	0/97
افزایش احساس مسئولیت اهالی مسجد نسبت به یکدیگر به ویژه جوانان	4/08	0/86
وجود پایگاه فعال بسیج در مسجد	3/86	1/01
فعالیت‌های متعدد بسیج در مسجد (فرهنگی، نظامی و...)	3/83	1/07
جمع	3/98	0/72

در بین شاخص‌های فعالیت‌های اجتماعی، تقویت اعتماد به نفس و خودکنترلی در جوانان دارای میانگین بیشتر و فعالیت‌های متعدد بسیج در مسجد (فرهنگی، نظامی و...) کمترین میانگین را داشته است.

جدول شماره (10): میانگین میزان سایر اقدامات مساجد از دیدگاه پاسخگویان (میانگین از 5).

اقدامات	میانگین	انحراف معیار
تشویق جوانان (دختر و پسر) به حضور بیشتر در مساجد	4/29	0/87
تعامل بیشتر جوانان با مسجد	4/20	0/85
واگذار کردن اداره امور مسجد به جوانان و به کارگیری آنها	4/26	0/82
قرائت قرآن با ترجمه در مسجد	4/25	1/15
شور و مشورت با جوانان در رابطه با نحوه اداره مسجد	4/16	0/83
استفاده از تخصص و مهارت‌های جوانان	4/29	0/79
برگزاری کلاس‌های آگاه‌سازی مستمر	4/06	0/91
دعوت از اساتید و مداحان مطرح کشوری	3/93	1/15

در مورد اقدامات مؤثر مساجد، حضور بیشتر جوانان (دختر و پسر) در مساجد و استفاده از تخصص و مهارت‌های جوانان دارای بیشترین میانگین و دعوت از اساتید و مداحان مطرح کشوری کمترین میانگین را داشته‌اند.

ب) یافته‌های استنباطی

به چه میزان عملکرد فرهنگی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان نقش دارد؟

برای پاسخ به این سؤال علاوه بر گرفتن نظر پاسخگویان در مورد تأثیر عملکرد فرهنگی مساجد بر پیشگیری از جرایم جوانان که میانگین 3/89 از 5 به دست آمد که نشانگر تأثیر بالای آن است، به رتبه‌بندی هر یک از فعالیت‌های فرهنگی هم پرداختیم که در جدول زیر آورده می‌شود

جدول شماره (11): رتبه‌بندی فریدمن تأثیر فعالیت‌های فرهنگی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان.

رتبه	میانگین رتبه‌ها	فعالیت‌های فرهنگی مساجد
1	7/36	برنامه‌ریزی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان در مساجد
2	7/24	وجود کانون‌های فرهنگی در مساجد
3	7/17	برگزاری اردوهای زیارتی و سیاحتی برای جوانان
4	7/09	آموزش مهارت‌های زندگی به افراد آسیب‌پذیر و جوانان
5	6/67	برگزاری جلسات فرهنگی برای رشد و آگاهی نمازگزاران در مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب
6	6/55	تجهیز کتابخانه مساجد و برگزاری مسابقات علمی و ورزشی
7	6/4	طرح موضوعات قانونی مربوط به جرایم اخلاقی در بین الصلاتین توسط امام جماعت
8	6/19	برپایی نمایشگاه‌هایی از تهاجم فرهنگی و عاقبت جرایم اخلاقی
9	5/83	برگزاری جلسات احکام، کتاب‌خوانی و اعطاء جوایز به نمازگزاران
10	5/86	تشکیل غرفه‌های فرهنگی و نصب پوسترهایی برای معرفی شهدا
11	5/61	پخش کلیپ و میان برنامه‌های کوتاه معرفی شهدا

جدول شماره (12): آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی فعالیت‌های فرهنگی.

تعداد	384
خی دو	199/684
درجه آزادی	11
سطح معناداری	0/000

جدول شماره (13): آزمون t تک نمونه‌ای برای رتبه‌بندی فعالیت‌های فرهنگی

نقش فعالیت‌های فرهنگی	آماره t	سطح معناداری آزادی	درجه آزادی	میانگین فرضی = 3	
				فاصله اطمینان 95 درصد	تفاوت بین میانگین برآورد شده و میانگین فرضی
نقش فعالیت‌های فرهنگی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان	21/950	0/000	383	0/8125	0/89249

مقدار آماره آزمون 21/950 است و چون بیشتر از مقدار جدول (1/96) است؛ بنابراین تفاوت میانگین معنی‌دار است. معنی‌داری تفاوت میانگین به کمک مقدار معناداری نیز تأیید می‌شود؛ زیرا این مقدار 0/000 است و کمتر از 5 درصد است. همچنین مقدار حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند؛ بنابراین میانگین از مقدار آزمون بزرگ‌تر است و بنابراین 95 درصد اطمینان می‌توان گفت که از نظر پاسخگویان فعالیت‌های فرهنگی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان نقش دارد.

خروجی رتبه‌بندی فریدمن هم نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان در مساجد بیشترین تأثیر و پخش کلیپ و میان برنامه‌های کوتاه معرفی شهدا کمترین تأثیر را می‌تواند در پیشگیری از جرایم جوانان داشته باشد.

به چه میزان عملکرد اجتماعی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان نقش دارد؟

برای پاسخ به این سؤال علاوه بر گرفتن نظر پاسخگویان در مورد تأثیر عملکرد اجتماعی مساجد بر پیشگیری از جرایم جوانان که میانگین 3/98 از 5 به دست آمد که نشانگر تأثیر بالای آن است، به رتبه‌بندی هر یک از فعالیت‌های اجتماعی هم پرداختیم که در جدول زیر آورده می‌شود:

جدول شماره (14): رتبه‌بندی فریدمن تأثیر فعالیت‌های اجتماعی مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان.

رتبه	میانگین رتبه‌ها	فعالیت‌های اجتماعی مسجد
1	6/77	تقویت اعتماد به نفس و خودکنترلی در جوانان
2	6/41	برگزاری جلسات ترویج و ترغیب جوانان به امر از دواج و بسترسازی برای تسهیل این امر
3	6/34	افزایش احساس مسئولیت اهالی مسجد نسبت به یکدیگر به‌ویژه جوانان
4	6/26	ترویج ارتباط و تعامل اهالی مسجد با یکدیگر
5	6/22	مشارکت اهالی مسجد در کمک به تشکیل خانواده توسط جوانان
6	6/21	آموزش مهارت‌های اجتماعی و تعامل صحیح با نامحرم توسط مساجد
7	5/72	ترویج سبک زندگی اسلامی به شیوه‌های مختلف (سخنرانی، نمایشگاه و...)
8	5/67	جذب نیروهای محلی و مؤمن در مساجد و تشکیل گروه‌های امر به معروف و نهی از منکر
9	5/49	عضویت در کانون‌ها و تشکل‌های مساجد
10	5/46	وجود پایگاه فعال بسیج در مسجد
11	5/45	فعالیت‌های متعدد بسیج در مسجد (فرهنگی، نظامی و ...)

جدول شماره (15): آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی فعالیت‌های اجتماعی

تعداد	384
خی دو	120/134
درجه آزادی	10
سطح معناداری	0/000

جدول شماره (16): آزمون t نقش فعالیت‌های اجتماعی در پیشگیری از جرایم جوانان آزمون T تک نمونه‌ای

نقش فعالیت‌های اجتماعی	میانگین فرضی = 3				
	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت بین میانگین برآورد شده و میانگین فرضی	فاصله اطمینان 95 درصد حد بالا حد پایین
مساجد در پیشگیری از جرایم اخلاقی	27/016	383	0/000	0/98469	0/9130 1/0564

مقدار آماره آزمون 27/016 است و چون بیشتر از مقدار جدول (1/96) است؛ بنابراین تفاوت میانگین معنی‌دار است. معنی‌داری تفاوت میانگین به کمک مقدار معناداری نیز تأیید می‌شود؛ بنابراین با اطمینان 95 درصد می‌توان گفت که فعالیت‌های اجتماعی مساجد می‌تواند نقش به‌سزایی در پیشگیری از جرایم جوانان داشته باشد.

خروجی آزمون فریدمن نشان می‌دهد که سطح معنی‌داری (0/000) کمتر از میزان خطا (0/05) است؛ بنابراین بین حداقل یک زوج از نمونه‌ها تفاوت وجود دارد. برای این که کدام دسته از نمونه‌ها با یکدیگر متفاوتند با توجه به جدول میانگین رتبه‌های فعالیت‌های اجتماعی مساجد مشخص می‌شود. تقویت اعتماد به نفس و خودکنترلی در جوانان بیشترین تأثیر و فعالیت‌های متعدد بسیج در مسجد (فرهنگی، نظامی و...) کمترین تأثیر را می‌تواند در پیشگیری از جرایم جوانان از نظر پاسخ‌گویان داشته باشد.

جدول شماره (17): رتبه‌بندی فریدمن تأثیر سایر فعالیت‌های مساجد در پیشگیری از جرایم جوانان.

رتبه	میانگین رتبه‌ها	اقدامات مساجد
1	4/83	استفاده از تخصص و مهارت‌های جوانان
2	4/82	حضور بیشتر جوانان (دختر و پسر) در مساجد
3	4/7	واگذار کردن اداره امور مسجد به جوانان و به‌کارگیری آنها
4	4/56	تعامل بیشتر جوانان با مسجد
5	4/5	قرائت قرآن با ترجمه در مسجد
6	4/38	شور و مشورت با جوانان در رابطه با نحوه اداره مسجد

رتبه	میانگین رتبه‌ها	اقدامات مساجد
7	4/17	برگزاری کلاس‌های آگاه‌سازی مستمر
8	4/04	دعوت از اساتید و مداحان مطرح کشوری
جدول شماره (18): آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی اقدامات مساجد		
	384	تعداد
	73/021	خی دو
	7	درجه آزادی
	0/000	سطح معناداری

با توجه به جدول فوق رتبه‌های اقدامات مساجد مشخص می‌شود. استفاده از تخصص و مهارت‌های جوانان در مساجد بیشترین تأثیر و دعوت از اساتید و مداحان مطرح کشوری کمترین تأثیر را می‌تواند در پیشگیری از جرایم جوانان داشته باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

پیشگیری اجتماعی از جرم مستلزم تلاش تمام سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با مردم در جامعه است. یکی از این نهادها که با فعالیت‌های داوطلبانه و خیرخواهانه و عام‌المنفعه خود می‌تواند به پیشگیری از جرم کمک کند، مساجد است. نهادهای مذهبی با کارکردهای مختلفی از جمله انضباط بخشی، انسجام بخشی، حیات بخشی و خوشبختی بخشی از طریق آیین‌های مذهبی و عبادات جمعی، به انسجام جامعه و پیوند افراد باهم و کارکرد صحیح سایر نهادها کمک می‌کنند (کوزر: 1369: 200). همچنین با تأثیری که بر روی افراد از طریق هویت بخشی، خودکنترلی، احساس حضور ناظر بیرونی و راهنمایی آنها به سمت کارهای خیر و عام‌المنفعه و امثال آن می‌توانند در پیروی افراد از هنجارهای اجتماعی که نتیجه آن کاهش جرایم و تخلفات است، کمک کنند (شایگان: 1389: 66).

در کشور جمهوری اسلامی ایران به دلیل وجود مردم مسلمان و دستورات و تعالیم عالی و اجتماعی اسلام، نهادهای مذهبی به‌ویژه مساجد و هیئت‌های مذهبی از دیرزمان با کارکردهای مختلف در پیشگیری اجتماعی از جرایم کمک زیادی کرده‌اند. در این مقاله کارکردهای اجتماعی و فرهنگی مساجد در پیشگیری اجتماعی از جرایم جوانان مورد مطالعه قرار گرفت که نتایج نشان داد که از نظر پاسخ‌گویان فعالیت‌های فرهنگی

مساجد نقش زیادی در پیشگیری از جرایم جوانان دارد. در تحلیل این نتیجه می‌توان گفت، بر اساس نظریه کنش اجتماعی پارسونز، نظام فرهنگی در بین سایر نظام‌های اجتماعی از اهمیت خاصی برخوردار است. فرهنگ، نظم‌دهنده و اداره‌کننده سایر نظام‌ها است و به همین سیاق نظام اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را کنترل و تنظیم می‌کند و نظام شخصیتی را شکل بخشیده و فرد را به سوی هدف می‌راند و موجب کنش اجتماعی می‌شود (روشه، 1376: 56) و با درونی شدن فرهنگ چنانچه هنجارها و ارزش‌های جامعه در هم شکسته شود کنترل درونی، فرد را از ارتکاب جرم بازمی‌دارد. مساجد با غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان، آموزش مهارت‌های زندگی، طرح موضوعات قرآنی در بین‌الصلاتین، برگزاری جلسات فرهنگی با موضوعیت تهاجم فرهنگی غرب می‌تواند در شکل دادن به نظام شخصیتی، مشخص کردن هدف و درونی کردن فرهنگ، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه و متعاقب آن پیشگیری از کج‌رفتاری‌های اجتماعی نقش سازنده و مؤثری ایفاء کنند.

در بررسی نقش فعالیت‌های اجتماعی مساجد در پیشگیری از وقوع جرایم جوانان مشخص شد که تقویت اعتماد به نفس و خودکنترلی در جوانان بیشترین تأثیر و فعالیت‌های متعدد بسیج در مسجد (فرهنگی، نظامی و...) کمترین تأثیر را می‌تواند در پیشگیری از جرایم جوانان داشته باشد. بر اساس نظریه سازمان اجتماعی پارسونز، مسجد نیز مانند کلیسا یک سازمان اجتماعی است (پارسونز¹، 1960: 57) که برای برآورده کردن کارکرد خاصی که تبلیغ و ترویج دین و رشد معنوی افراد جامعه است به‌وجود آمده و کارکردهای فرعی مانند اجتماعی کردن افراد از طریق تقویت اعتماد به نفس و خودکنترلی، ترویج سبک زندگی اسلامی، آموزش مهارت‌های اجتماعی، امر به معروف و نهی از منکر را انجام داده و از این طریق الگوها و هنجارهای جامعه را محافظت کرده و از بروز ناهنجاری‌های اجتماعی پیشگیری می‌کند.

امروزه هر قدر کارکردهای مساجد از تنوع بیشتری برخوردار باشد و با درخواست‌ها و نیازهای اجتماع هم‌سوتر باشد، مسلماً از اقبال اجتماعی بهتری برخوردار خواهد بود و نتیجه آن افزایش دین‌باوری و معنویت در جامعه و کاهش جرایم جوانان - که بیشتر ریشه در اعتقادات افراد دارد - خواهد بود. مساجد می‌توانند با کارکرد اجتماعی صحیح

1- parsons

جریان تأثیرگذاری بر رفتار جوانان داشته باشند و از طریق هم‌نوا کردن فرد با هنجارهای اجتماع و تقویت نفس لوآمه، کنترل اجتماعی و درونی را به بهترین نحو در فرد ایجاد کرده و از این طریق هنجارها و الگوها را حفظ کرده و در کاهش و پیشگیری از جرم نقش تأثیرگذاری داشته باشند. هم‌چنین مساجد با مشارکت دادن جوانان در امور هیئت‌ها و مساجد و شخصیت دادن به آنها از گرفتار شدن جوانان در ورطه‌های رفتارهای ناشایست و منحرفانه جلوگیری می‌کنند به نحوی که کمتر جوانی وجود دارد که ارتباط مستمر و خوبی با مساجد و هیئت‌های مذهبی داشته باشد و به‌عنوان اراذل و اوباش یا مجرم دستگیر شود.

یکی از اقدامات مهم نهادهای مذهبی در پیشگیری از جرم مراقبت اجتماعی از افراد و کنترل اعضای خود آن‌هم به‌صورت غیررسمی و با استفاده از سازوکارهای مثبت جذب جوانان و افزایش آگاهی و بینش و بصیرت دینی آنها در مورد اعمال گناه و حرام است. هویت‌بخشی به جوانان و معنابخشی به زندگی آنها با بیان هدف و فلسفه خلقت و باز کردن دریچه‌ای دینی از زندگی به روی آنها و ارزش دادن به زندگی اخروی که نتیجه تلاش و مراقبت این جهانی است، از بی‌هویتی جوانان و گرفتار شدن آنها در دام‌های منحرفان و مجرمان، از دیگر کارکردهای مساجد در پیشگیری اجتماعی از جرم است.

پیشنهادها

- برای موفقیت مساجد در پیشگیری اجتماعی از جرایم، پیشنهادهایی ارائه می‌شود از جمله:
- تشویق مردم و جوانان به ارتباط یا نهادهای مذهبی از جمله مساجد و هیئت‌های مذهبی از طریق رسانه‌ها خانواده‌ها و مدارس؛
  - استفاده مساجد از ظرفیت‌ها و امکانات خود برای جذب نوجوانان و جوانان و تأثیرگذاری بر آنها؛
  - افزایش روحیه معنوی و دینی توسط مساجد با برگزاری مراسم و برنامه‌های مذهبی متنوع و مورد قبول جوانان؛
  - رواج ارزش‌های دینی توسط سایر نهادهای مرتبط با مردم از جمله آموزش و پرورش، صداوسیما، دانشگاه‌ها؛

- ارائه الگوهای اسلامی - ایرانی جذاب برای جوانان به شیوه‌های مختلف و تشویق آنان به پیروی از این الگوها؛
- تدوین راهبردها، برنامه‌ها و اقدامات اجرایی برای ارتقاء معنویت در جامعه؛
- ارائه ساختارها و سازوکارهایی برای ترویج امر به معروف و نهی از منکر در جامعه که مشارکت همگانی را در امر پیشگیری اجتماعی از جرم تحقق می‌بخشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- اردبیلی، علی (1386). حقوق جزای عمومی. تهران: نشر میزان، ج اول.
- بیات، بهرام (1387). جامعه‌شناسی احساس امنیت. تهران: چاپ انتشارات امیرکبیر.
- بیرانوند، محمد (1390). منشور اجرایی فعالیت‌های فرهنگی در مساجد ما و رویکرد کادرسازی. تهران: اقیانوس معرفت.
- پهلوان، منوچهر (1384). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی جوانان. تهران: کمال‌الملک.
- حر عاملی، محمدبن‌حسن (1409). مسائل الشیعه، جلد 3. قم: دارالاحیاء التراث العربی.
- حداد، ایوان یازبک؛ لومیس، آدیث (1371). گسترش ارزش‌های اسلامی در ایالات متحده آمریکا. ترجمه افضل وثوقی، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- دربندی، سیدعلیرضا (1374). علل کاهش حضور مردم در مساجد. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- دوس، دی، ای (1376). روش پیمایشی در تحقیقات اجتماعی. ترجمه مریم رفعت جاه و رخساره کاظم. تهران: مرکز ملی مطالعات و سنجش افکار عمومی.
- رجیبی‌پور، محمود (1382). درآمدی بر احساس امنیت در بستر امنیت عینی. فصلنامه دانش انتظامی، سال پنجم، شماره 2، دانشگاه علوم انتظامی امین.
- رشادتی، جعفر (1387). پیشگیری از جرم در قرآن. دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- روشه، گی (1376). جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز. ترجمه نیک گهر، تهران: تبیان.
- سرایی، حسن (1372). مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در پژوهش. تهران: سمت.
- سعیدی خوندابی، مصطفی (1392). بررسی مشارکت جوانان در مساجد با تأکید بر ساختار خانواده. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته شیعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان.
- شامبیاتی، هوشنگ (1384). حقوق جزای عمومی. تهران: نشر ژوبین، ج اول.
- شایگان، فریبا (1389). تبیین جامعه‌شناختی مشارکت مردم در مساجد. چاپ دوم. تهران: جامعه‌شناسان.
- شبلی، احمد (1385). تاریخ آموزش در اسلام. ترجمه ساکت محمدحسین، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- شفرز، برنهارد (1383). مبانی جامعه‌شناسی جوانان، ترجمه کرامت الهه راسخ. تهران: نشر نی.

- فرهادی، مجید (1373). بررسی عوامل جذب و دفع جوانان در مساجد تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد.
- کوزر، لومیس (1369). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه ثلاثی، تهران: علمی.
- محمدی، محسن (1387). آثار گوناگون مسجد قم. مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
- مشکینی، احمد (1381). مشارکت اجتماعی جوانان راهی به سوی کشف منابع سرشار انسانی. فصلنامه مطالعات جوانان.
- معظمی، شهلا (1382). پیشگیری از تکرار جرم. تهران: معاونت اجتماعی نیروی انتظامی.
- معین، محمد (1381). فرهنگ فارسی. تهران: دبیر.
- مکی‌السباعی، محمد (1373). نقش کتابخانه‌های مساجد در فرهنگ و تمدن اسلامی. ترجمه شکویی، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- موظف رستمی، محمدعلی (1381). آیین مسجد، جلد 2، تهران: گویه اول.
- نوروزی، بهرام؛ بارانی، محمد؛ سرکشکیان، سید محمدحسین (1390). پیشگیری از جرم از نظریه تا عمل با تأکید بر نقش پلیس. تهران: شرکت ناجا نشر.
- واثقی، قاسم (1380). تدابیر و سیره عملی امام علی (ع) در تأمین امنیت اجتماعی. تهران: انتشارات طاعتی.
- واعظی، احمد (1381). جامعه مدنی، جامعه دینی (چاپ پنجم). تهران: نشر فرهنگ اسلامی.
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین (1382). پیشگیری از بزه‌کاری و پلیس محلی. مجموعه مقالات. تهران: مرکز مطبوعات و نشریات.
- Parsons talcot (1960). Structure and praccess in modern societies.